

Tabacii din Bucureștii de sus în veacul al XVII-lea*

PAUL I. CERNOVODEANU și NICOLAE VĂTĂMANU

Una dintre cele mai interesante probleme din istoria vechiului București este fără îndoială aceea a evoluției vieții social-economice a orașului de scaun în veacul al XVII-lea. Este tocmai perioada ascuțirii contradicțiilor de clasă dintre stăpânirea feudală, reprezentată prin marea boierime, clerul mănăstiresc și negustorimea avută, pe de o parte și masele populare, țăranii și meșteșugarii, oprimați, de cealaltă parte.

Între aceștia din urmă, tabacii au constituit poate grupul cel mai încheagat, dovedind un spirit hotărât de acțiune în conflictele cu clasa exploatare.

Un număr de documente din veacul al XVII-lea dovedesc existența unei mahalale a tabacilor în nord-vestul orașului de atunci, pe malul stîng al Dîmboviței, între proprietățile a două puternice mănăstiri: sf. Ioan înainte mergătorul (numit mai târziu cel Mare) și Sărindarul. Cel mai vechi document atestînd prezența tabacilor în această parte a orașului datează din 21 iunie 1628 (7136)¹, iar cel din urmă consemnînd părăsirea acestor locuri de către tabaci este din 12 decembrie 1674 (7183)². Se înțelege de la sine că aceste două date nu sînt limitele reale între care s-a desfășurat viața și activitatea acestor meșteșugari în Bucureștii de sus, dar în faza actuală a cunoștințelor ele sînt, deocamdată, jaloanele extreme ale problemei pe care ne propunem să o analizăm.

Începem, mai întîi, prin a prezenta cadrul geografic al așezărilor de tabaci în Bucureștii de sus, spre a le urmări apoi activitatea meșteșugărească și a încheia cu rolul jucat de acești meseriași în lupta împotriva asupririi feudale.

„*Pîrîul tabacilor*”. Examinînd planurile orașului București ridicate de ofițerii austrieci Ernst și Purcel în perioada 1789–1791, ce conțin mai multe amănunte de ordin topografic decît cel realizat cu 19 ani înainte de cartograful militar rus, se poate constata că la sud de mănăstirea Sărindar se întindea către nord-vest o vastă zonă mlăștinoasă, Cișmigiul de astăzi. Prin mijlocul acestei zone se observă figurat un curs de apă care curge printre bisericile Sf. Constantin și Schitul Măgureanu, dar mai aproape de colina unde este așezat acest din urmă lăcaș, se unește apoi cu un alt rîuleț ce vine dinspre vest și se îndreaptă către sud, jînîndu-se o bună bucată

* Acest articol a fost redactat în 1960, dar publicarea a fost constant refuzată la vremea respectivă de „Revista Arhivelor”, „Studii” ș.a. Pentru a nu modifica spiritul în care el a fost scris, cu atît mai mult cu cît unul dintre coautori, regretatul dr. Nicolae Vătămănuș a decedat din 1977, am considerat onest să-l încredințez tiparului așa cum a fost conceput acum trei decenii. Cititorii ne vor scuza numai pentru indicarea cotelor de arhivă ale unor documente, dintre care unele au fost publicate de atunci de prof. George Potra sau alții.

din traiect aproape paralel cu o uliță care corespunde străzii Brezoianu de astăzi. Cotind către răsărit se întretaie cu această uliță, puțin mai la sud de grădina din fața Săririndarului, se ține apoi o bucată de drum paralel cu podul de pământ (actuala stradă Belvedere) și trece pe sub acest pod cu foarte puțin înainte de începutul lui, pentru a se vărsa în Dîmbovița imediat mai sus de podișca de peste gîrlă, de la Mihai vodă. Acesta este „pîrîul tabacilor” – așa cum a fost identificat pentru înția oară de G. Ionescu-Gion³ – ce a luat naștere din izvoarele ce se înșirau sub dealul de nord al Cîsmigiuului de astăzi, de la Fîntîna Boului pînă la Șipotul Fîntînilor; el străbătea mijlocul acestei regiuni mlăștinoase și cele trei-patru caturi descrise mai sus se datorau malurilor înalte de care se lovea, așa cum apare destul de clar pe planul lui Ferdinand Ernst.

Mahalaua tabacilor. În lungul acestui pîrîu, pe muchia dealului se găseau la un capăt și celălalt cele două mănăstiri amintite: sf. Ioan și Săririndarul, iar între ele stăpîniri boierești. În josul pîrîului și la vărsarea lui se întindea mai înții proprietatea mănăstirii sf. Ioan⁴. Pe acest teren înțilnim așezați în număr mare pe tabaci cu micile lor case-ateliere după cum reiese din cartea județului Gherghina și a celor 12 pîrgari din 12 decembrie 1666 (7175) ce au adeverit hotarele locului mănăstirii „unde sînt acum tabacii”⁵. La rîndul său, hrisovul lui Radu vodă Leon din 15 februarie 1668 (7176)⁶ atestă astfel hotarele: „despre oraș de în podul ci trece Dîmbovița spre mănăstirea lui Mihai vodă, de în capul podului despre oraș pre lîngă gardul Papei comisul⁷ pre vale în sus pre lîngă iar gardul lui Pa[a]nă spătar⁸ și merge pre în grădina lui Dumitrașco logofăt⁹ pînă în gardul Săririndarului și merge pre den jos de cruce preste pârău pînă în Dîmboviță, pînă în vadul cailor”¹⁰.

Așadar, acești boieri își aveau proprietățile așezate sus pe deal și pe povîrniș spre apă, dar malul Dîmboviței rămînea, după cum se vede, numai în stăpînirea mănăstirii sf. Ioan. Printre amintitele stăpîniri boierești se mai aflau și loturile de pământ ale unor proprietari mai nevoiași, pe care îi vom înțilni mai tîrziu vînzîndu-și locurile din această zonă.

Iată deci care era configurația regiunii ocupate de tabaci în partea de jos.

În partea de sus se aflau proprietățile Săririndarului, arătate în hrisovul lui Constantin vodă Brîncoveanu din 12 decembrie 1692 (7201). Și aceste locuri „unde au fost tabacii mai demainte vreme” fuseseră „cuprinse” de „unii și alții cu case și cu grădini”, o dovadă a înmulțirii populației. La plîngerea egumenului Mitrofan, Ralea portarul, cu Gherghina județul, cu pîrgarii și orășenii bătrîni au ales astfel proprietatea Săririndarului: „den hotarul mănăstirii sfîntul Ioan, despre Dîmbovița, stînjieni trei și despre mănăstirea Săririndarul, despre grădini pînă în ulița care pogoară în jos către grădina Durii neguțătorul, stînjieni 66; și grădina Durii iar iaste locul sfîntei mănăstiri pînă în lac”¹¹.

Se constată deci un spațiu liber de trei stînjieni între proprietățile celor două mănăstiri, jos la apa Dîmboviței, care corespundea desigur unei treceri, vecinii avînd neapărată nevoie să aibă acces, cu carele și sacalele, la vadul cailor. Este interesantă menționarea uliței, ce nu poate fi decît actuala stradă Brezoianu, „care pogoară în jos de către grădina Durii neguțătorul”, așezată tot pe locul Săririndarului, ce-și întindea stăpînirea pînă în lac (actuala zonă a Cîsmigiuului). Așadar, mănăstirea înălțată sus pe muchia dealului avea înaintea ei, desfășurate pe coaste, grădinile ce se prelungeau la dreapta pînă în lac și la stînga doar pînă la 66 stînjieni de uliță. După cum se vede, hrisovul din 1692 nu pomenește decît de marginile sudice și vestice ale proprietății Săririndarului, celelalte fiind lăsate

nelămurite, desigur pentru că erau maidane slab populate sau cel puțin lipsite de conflicte cu vecinii, ce făceau necesare precizările de hotar.

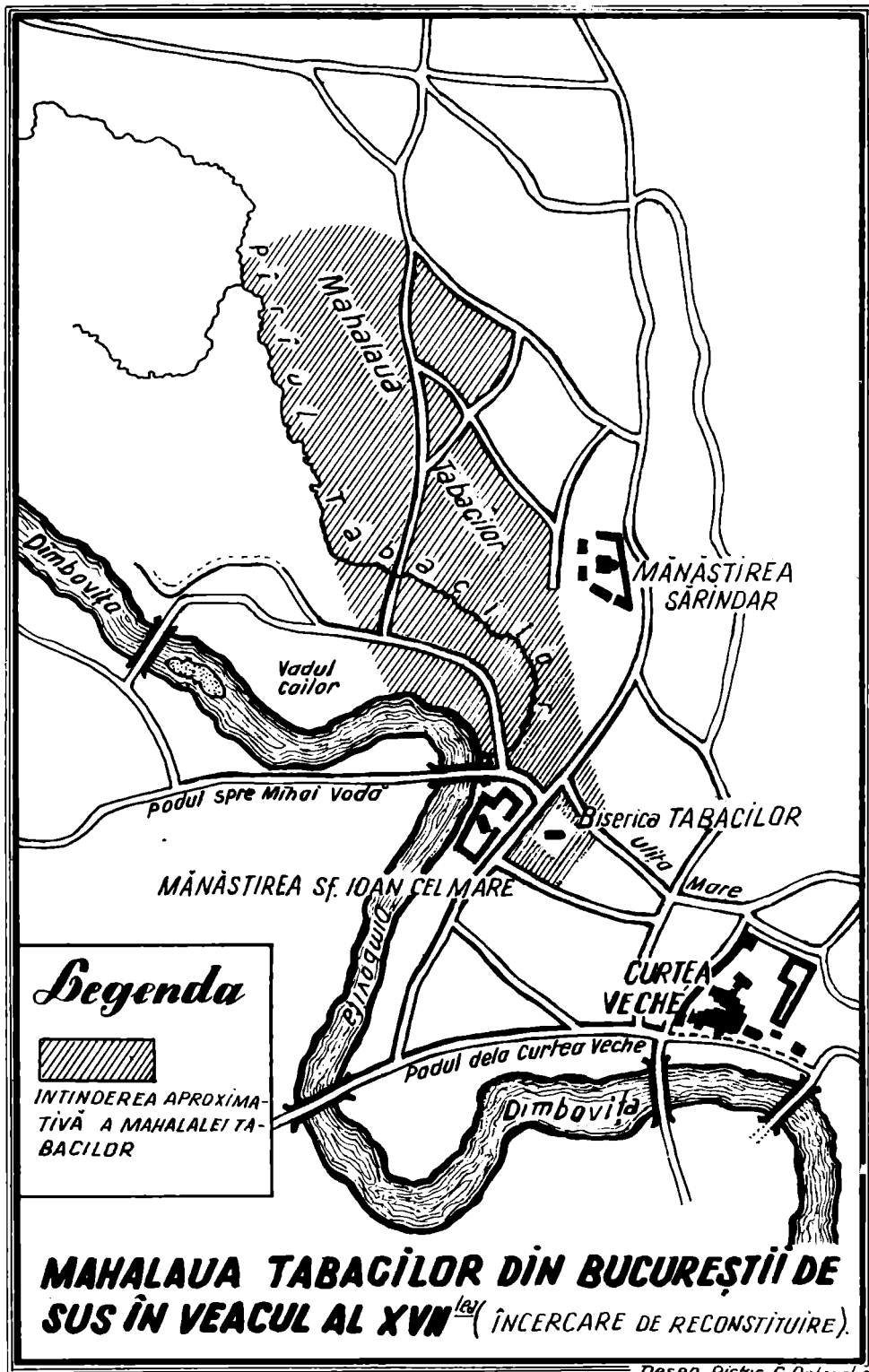
Valea aceasta din lungul pîrului și pînă în Podul care ducea la Mihai vodă, precum și o porțiune de loc din jurul actualei biserici Zlătari alcătuiau mahalaua tabacilor, locuită de o populație amestecată, de oameni nevoiași. Un număr de zapise de vînzare-cumpărare, în care apar vecinii și martorii, de obicei recrutați tot din rîndurile împrejurenilor, ne îngăduie să stabilim, în linii mari, componența socială a acestor locuitori.

În primul rînd erau tabacii care prin numărul lor dăduseră însuși numele mahalalei. Cu toate acestea însă, prezența lor în documente este foarte rară, fiind înfîlșiți mai ales în calitatea de martori¹².

Printre puținele acte cunoscute atestînd proprietăți de tabaci cităm zapisul din 5 noiembrie 1652 (7161), unde apare un Bucșă tabacul, cu casă lîngă Dîmbovița, ca vecin al locului cumpărat de postelnicul Constantin Cantacuzino¹³ și acela din 12 iunie 1668 (7176) prin care Badea Chivărariul vinde lui Marco tabac și lui Neagoe vîtaf de tabaci niște loc de casă¹⁴. Cei doi cumpărători, cu mijloace puține, și-au împărțit locul pe din două și Neagul vîtaful a luat partea „den sus despre popa Stoica”, iar lui Marco i-a rămas jumătatea din jos. Partea lui Neagul avea 7 stînji fără o palmă la uliță, iar adîncimea din uliță „pînă în locul jupînesii Elinei Păroaei, cît se va afla”. Aceste amănunte ne îngăduie să ne dăm seama, destul de precis, unde se afla locul: între ulița care ținea pe atunci direcția actualei străzi Brezoianu și o proprietate a jupînesii Elina, al cărei nume de Păroaea pare a indica că locuia pe „pîrîul tabacilor” de care am amintit mai înainte. Ca așezare, locul era „despre popa Stoica”, adică ceva mai la sud de fosta biserică Brezoianu, cunoscută încă din veacul al XVII-lea sub numele de biserică popii Stoica Sterpul¹⁵ și lîngă proprietatea mănăstirii Sărindar¹⁶. Aci era pare-se o margine de oraș, dincolo de care, pe pîrîu, nu mai locuiau tabacii; găsim, în schimb, stabiliți prin aceste locuri mlăștinoase, pe evrei.

Un document, cu cîțiva ani mai tîrziu, din 30 iunie 1713 (7221), arată vînzarea unei case a lui Mănilă mare șetrar, către frații Ion Catana și Dragomir „lîngă șipotă”, „cît iaste din gardul ovreilor pînă în ulița șipotului”¹⁷. Prezența ovreilor aci, în mahalaua Stejarului, se constată pînă la jumătatea veacului al XIX-lea, cînd sinagoga mare se afla încă pe aceste meleaguri¹⁸.

Dar să părăsim această limită extremă a mahalalei tabacilor și să vedem ce alți locuitori mai întîlnim. Un „*stegar* di la căpitan Lupul” cu numele de Dumitru Sînge-linge vinde la 15 septembrie 1622 (7131) altui *stegar* Pătru un loc de casă „denaintea Sărindarului”, deci deval, între grădinile mănăstirii și uliță sau pîrîu. Martori la acest tîrg între cei doi oșteni este un *dărăban* și un *șufar* domnesc¹⁹. Într-un document nedatat, aparținînd însă cu probabilitate anilor 1628–1629, semnează ca martori la vînzarea unui loc de casă către Daico călărașul, un Stan iuzbașa și Udrea călărașul²⁰. La 10 aprilie 1635 (7143) apare tot aici un Dumitru *stegarul*²¹. La 8 aprilie 1638 (7146) în zapisul de vînzare a unui loc „drept clopotniță bisericii Grecilor” apar ca martori trei *spătari*: Preda, fiul său Vasile și Drăghici²². Un Petrașcu *ceauș*, Neacșu *stegar*, Bădica *călăraș* apar ca martori la o vînzare în mahalaua tabacilor la 5 noiembrie 1652 (7161)²³ și același Petrașcu *ceaușul* își vinde el însuși casa moștenită de la tatăl său Vasile *ceaușul* și așezată lîngă a lui Florea *călărașul* și a lui Nedelco *ceaușul* la 25 mai 1654 (7162), aducînd martori pe un Ivan *călăraș*, Neacșu *ceauș*, Bădica *călăraș*, Dumitru *dărăban*, Toader *călăraș*, Gheorghe *aprod*²⁴.

Desen Pictur C. Petroche

Din această înșiruire de nume²⁵ se poate constata numărul ridicat de oșteni locuind în mahalaua tabacilor. Cauza acestui fenomen o putem atribui – până într-o anumită măsură – sărăciei unora ca și a celorlalți, ce i-a îndemnat să se aciuieze în această margine de oraș, unde am mai putut întâlni și alte categorii de oproșiți, ca de pildă evreii și țiganii²⁶.

Prezența deosebit de numeroasă a ostașilor în mahalaua tabacilor și în târgul de sus ne va duce la unele concluzii interesante, atunci când vom încerca să descoperim rolul jucat de tabaci în cunoscuta răscoală a seimenilor și dorobanților din 1655 împotriva exploatării domnești și boierești.

În sfârșit, mai este de relevat amănuntul că tot de mahalaua tabacilor ținea și o porțiune de loc care se găsea pe coastă, în târgul de sus, în jurul bisericii tabacilor, cu un caracter negustoresc mai pronunțat, dată fiind apropierea „uliței mari”, unde cu vreo 20 de ani mai târziu își va ridica Șerban vodă Cantacuzino hanul său. În această parte a târgului, actele de vânzare-cumpărare au ca obiect nu numai locuri și case, ci și prăvălii și pivnițe, atestând astfel caracterul comercial al zonei; ne mulțumim, deocamdată, să menționăm acest fapt, deoarece vom reveni asupra lui.

Biserica tabacilor. Existența acestei biserici – din mahalaua cu același nume – ne este relevată de zăpădă din 25 mai 1654 (7162) – amintit mai sus – prin care Petrașco ceașul cu frații săi vînd un loc de casă moștenit de la tatăl lor, Vasile ceașul, lui Constantin Cantacuzino, fost mare postelnic; locul „iaste la beserica tabacilor”²⁷. De la început ținem să precizăm că acest lăcaș este cu totul diferit de acea biserică a tabacilor semnalată într-o carte din 8 februarie (7204) a lui Constantin vodă Brîncoveanu, privind întărirea stăpînirii asupra unor locuri de casă în mahalaua Oltenilor²⁸, cît și de cealaltă biserică a tabacilor „de jos” numită și sf. Nicolae din Broșteni, clădită la 1731 de Ștefan logofăt de divan cu soția sa Maria²⁹; de asemenea, ea nu are nimic comun nici cu cea de a treia biserică, apărută pe la mijlocul secolului al XVIII-lea pe Podul Mogoșoaiei, cu numele de sf. Nicolae Tabacul.

Deoarece biserica tabacilor din Bucureștii de sus, denumită astfel pentru înțlia oară la 1654, nu a mai fost identificată pînă acum și din această cauză s-ar putea produce o serie de confuzii între cele trei biserici cu nume asemănătoare, găsim necesar să insistăm asupra localizării ei.

După 14 ani de la atestarea documentară a „bisericii tabacilor”, la împărțirea averii marelui postelnic Constantin Cantacuzino din București, adică la 1 septembrie 1668 (7177), fiilor săi Mihai și Matei le-a revenit o pivniță de lemn cu 3 prăvălii așezate în apropierea bisericii popii Manta cu hramul adormirii Născătoarei de Dumnezeu³⁰. Pe de altă parte, la 12 iunie 1674 (7182) întîlnim pe un Mihul croitorul, feciorul Tilii din Tîrgoviște vînzînd mănăstirii Bradu un loc de casă în București cu pivniță, lîngă biserica cu hramul Adormirii Născătoarei de Dumnezeu și alături de ulița ce merge la sf. Ioan³¹. În sfârșit, la 15 februarie 1677 (7185), o carte a județului Toma cu 12 pîrgari întărește stăpînirea mănăstirii sf. Ioan asupra unui loc de prăvălie din Zlătari, ținut cu chirie de un Dumitru brăgarul, stegarul de dărăbanți și soția lui Stana, aflat în „mahalaua popii Manta, unde se chiamă sfînta beserecă cu hramul Adormirii Născătoarei de Dumnezeu”³². Prăvălia era așezată între locul lui Tudoran cizmarul și cel al postelnicesei Elina, rămas de la soțul ei Constantin Cantacuzino postelnicul, care îl cumpăraseră la rîndul său la 25 ianuarie 1643 (7153) de la Duca ceașul și frații săi Dima și Enache, feciorii lui Stamatie cupețul den Pitești, „pînă în chiliile bisericii popii Manta”³³.

Raportînd toate aceste date la un document anterior, din 10 aprilie 1635 (7143) prin care popa Galiton, egumenul de la sf. Ioan, închiria lîngă Stamatie cupeşul o prăvălie lui Dumitru stegarul şi femeii lui, Stana, biserica în vecinătatea căreia s-a făcut tranzacţia este denumită „biserica popei lui Plăcintă”³⁴.

Rezultă deci că biserica menţionată în acest zapis sub numele de „biserica popei lui Plăcintă” este una şi aceeaşi cu biserica popii Manta din mahalaua popii Manta, cu hramul Adormirii Născătoarei de Dumnezeu de mai tîrziu şi în sfîrşit identică cu biserica tabacilor de care ne ocupăm.

Într-adevăr, veriga de legătură a documentelor mai sus amintite o alcătuiesc atît cumpărăturile postelnicului Constantin Cantacuzino, care achiziţionează terenuri între 1652 şi 1656 în mahalaua tabacilor, în apropierea bisericii tabacilor, ce în zapisul de împărţea al averii sale din 1668 este trecută sub numele de biserica popii Manta cu hramul Adormirii Născătoarei de Dumnezeu, cît şi prezenţa constantă a cupeşului Stamatie din Piteşti şi a lui Dumitru stegarul cu soţia lui Stana şi a altor martori³⁵ în tranzacţiile comerciale din vecinătatea lăcaşului amintit la 1635, la biserica popii lui Plăcintă, iar în 1674 şi 1677 numai cu numele hramului.

La acest lăcaş slujea în 1635, ca popă, Anghel³⁶, pe care l-am întîlnit şi în 1632³⁷, dar fără indicaţie de biserică.

La fel Manta este diacon la această biserică a tabacilor în documentul citat din 1635. Anterior fără indicaţie de lăcaş (deşi după martori este tot biserica tabacilor) îl aflăm iarăşi ca diacon, figurînd la 6 iulie 1630 (7138) la vînzarea unui loc al lui Dumitru soţul Ştefanei, fiica popei Matei, către Stamate postelnic din Piteşti (acelaşi cu cupeşul), aşezat „lîngă prăvălia lui Svêti Ioan şi lîngă Străpodarul”³⁸. După 1635 Manta era popă, fiind menţionat ca slujitor al bisericii ce i-a adoptat numele pînă către 1652 cînd apare alt popă al mahalalei, Gligorie³⁹. Despre popa Manta mai găsim o menţiune la 13 aprilie 1656 (7164)⁴⁰, iar la 24 aprilie 1665 (7173) se pomenea de clopotniţa popei Manta⁴¹, care probabil nu mai era în viaţă.

La 12 iunie 1674 (7182) biserica figurează numai cu indicarea hramului⁴², dar se ştie că la această dată tabacii părăsiseră mahalaua lor şi de aceea lăcaşul era desemnat acum numai în felul acesta. Este adevărat însă că denumirea după hram a alternat cu aceea de „biserica popii Manta” încă mulţi ani după dispariţia acestuia [1 sept. 1668 (7177)⁴³, 15 febr. 1677 (7185)]⁴⁴, dar în această epocă, mahalaua căpătase de acum numele zlătarilor⁴⁵, iar la 12 septembrie 1682 (7191) biserica avea ca slujitor pe popa Gherman⁴⁶.

Biserica tabacilor rămasă fără poporeni care-i dăduseră numele, trecu în stăpînirea zlătarilor, meşteşugari mai bine organizaţi. Un document din 20 iunie 1712 (7220) vorbeşte de „biserica ce să chiamă Zlătari”⁴⁷, ce fusese închinată ca metoh patriarhiei de la Alexandria; aceleiaşi fundaţii îi închină la 1 iunie 1715 (7223) Mihai Cantacuzino, fost mare spătar, o pivniţă cu prăvălii şi case „aci în Bucureşti, aproape de biserica sf. scaun Alexandriei, unde iaste praznicul Adormirii prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, care se numeşte a zlătarilor”⁴⁸.

Lăcaşul fusese închinat de Constantin vodă Brîncoveanu patriarhiei de Alexandria în timpul vizitei canonice a patriarhului Gherasim Palada la Bucureşti, foarte probabil între 1707–1709⁴⁹. Biserica Zlătarilor, înconjurată de un han, a fost transformată apoi în mănăstire în timpul primei domnii a lui Nicolaie vodă Mavrocordat⁵⁰, însă istoricul ei, începînd de la această dată, depăşeşte preocupările studiului de faţă.

Motivele aşezării tabacilor în Bucureştii de sus. Din moment ce cunoaştem sediul activităţii profesionale a tabacilor, adică mahalaua în care îşi aveau casele şi

atelierele, este firesc să ne întrebăm ce motive i-au determinat să se oprească aici, în Bucureștii de sus.

Pentru a căuta un răspuns vom analiza două feluri de argumente: unele de ordin economic și altele de ordin topografic. La început a fost firesc să se dezvolte mai întâi acele meșteșuguri care erau legate de trebuințele imediate ale omului, adică de nevoia de a se îmbrăca și încălța. Dovada a fost făcută și statistic, deoarece cercetându-se cele 253 de mărturii documentare asupra dezvoltării meșteșugurilor la sate, în Țara Românească, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, s-a constatat că în fruntea celorlalți meseriași se aflau, numeric vorbind, croitorii și cojocarii⁵¹. Când agricultorului îndemînat la coaserea hainelor sau confecționarea cizmelor i-a prisosit ceva din articolele lucrate, el le-a cedat cui avea nevoie. În felul acesta a făcut cunoștință cu piața, iar când a lucrat numai pentru schimb în natură sau în bani, el a devenit producător de marfă. Cîștigînd îndeajuns, el a trebuit să părăsească agricultura și să-și asigure mijloacele de existență numai din „marfă”. Trecerea nu s-a putut face decît treptat, piața fiind la început foarte îngustă. Producătorul vindea direct consumatorului și doar mai târziu negustorilor specializați.

La un moment dat dezvoltarea tîrgului a ajuns atît de mare, încît a fost împărțit, în raport cu Curtea domnească, în tîrgul de jos și cel de sus⁵². Tîrgul de jos, închegat din primitivul „bazar” din veacul al XVI-lea, consta dintr-o aglomerare de așezări ale negustorilor și meseriașilor nediferențiați, după tradiția obișnuită a bazarelor; abia în secolul al XVII-lea apare o uliță a bărbierilor⁵³, iar la 1701 se semnalează ulița boiangiilor, desigur preexistentă⁵⁴. Tîrgul de sus, alcătuit mai târziu, a fost împărțit pe ulițe de meseriași, care între timp se înmulțiseră îndeajuns pentru a se reuni în centre anume: ulița șelarilor, cu biserica lor, datînd din 1664, dar poate și mai înainte⁵⁵; ulița căldărarilor, lîngă hanul lui Șerban vodă, la 8 ianuarie 1683 (7191)⁵⁶; ulița zlătarilor, la 15 iunie 1684 (7192)⁵⁷, deși zlătarii apar anterior, la 1 august 1643 și, în sfîrșit, mahalaua de care ne ocupăm, a tabacilor. Dacă unii dintre meseriași, croitorii și cojocarii de pildă, se găsesc risipiți în amîndouă tîrgurile, deși cei mai mulți dintre ei sînt înfîlșiți în preajma bisericii Grecilor⁵⁸ iar ceaprazarii locuiesc în mahalaua Sărindarului, lîngă biserica Dintr-o zi⁵⁹, în schimb curelarii, papugiii, cizmarii și calapodarii, adică cei care lucrează piei, și le neguțătoresc, apar în documentele veacului al XVII-lea mai ales aci în tîrgul de sus sau în preajma lui⁶⁰.

Această constatare ne face să presupunem că primul motiv, cel economic, al așezării tabacilor în mahalaua arătată și în lungul „pîrîului” ce le-a păstrat numele, l-a constituit nevoia de a se afla împreună cu aceia cu care trebuiau să conlucreze: cu cizmarii, papugiii, curelarii, șelarii ș.a.

Al doilea motiv, de ordin topografic, reiese din necesitățile procesului de producție. Tăbăcăria este o meserie ce are permanentă nevoie de apă pentru cele câteva operații fundamentale: curățirea de păr, înmuierea, tăbăcirea și fermentarea pieilor. Unde nu existau rîuri, tabacii se foloseau de „fîntînile de debit”⁶¹ sau de „zăcătorile de lemn”⁶², de aceea ei s-au așezat în Bucureștii de sus pe acest pîrîu lăaturalnic aflat odinioară în afara orașului, în apropierea Tîrgului de sus, de care erau legați prin interese profesionale.

Meșteșugul tabacilor. Prelucrarea pieilor a fost la noi una dintre cele mai vechi și mai răspîndite meserii; o mărturie constă în faptul că amintirea tabacilor s-a păstrat în cele mai multe dintre orașele și tîrgurile țării în denumirea unor mahalale, ulițe și biserici. Astfel, Bucureștii au avut două mahalale ale tabacilor, o

uliță⁶³ și trei biserici; Iași au avut mahalaua Talpalarilor cu biserica omonimă și o altă biserică a curelarilor⁶⁴.

Lucrul pe care îl făceau tăbăcarii noștri și apoi cizmarii, meștegii și șelarii era de oarecare calitate; teletinul și saftianul⁶⁵ constituiau piei fine, colorate uneori în roșu, iar altele în verde. Metodele de muncă nu le cunoaștem, dar știm din documentele veacului următor că se foloseau, la tăbăcit și la vopsit, un șir de produse vegetale, anume scoarța de stejar, rînsa, șovîrful, frunza de măr, pațachina și scumpia⁶⁶. Este logic să presupunem însă că în sute de ani scursă și în condițiile tradiționale în care se exercitau la noi meseriile nu s-au produs schimbări esențiale în procesul de producție, acestea realizîndu-se numai o dată cu introducerea mecanizării.

De aceea, cu tot arhaismul fabricației, lucrul care se producea la noi a atras atenția uneori puținilor călători ce au dovedit curiozitate pentru produsele noastre meșteșugărești. În acest sens este deosebit de grăitoare mărturia juristului și economistului englez Jeremy Bentham, care în 1786 a putut cumpăra la București piei lucrate și colorate în roșu; el a vizitat chiar un atelier, unde unul dintre lucrători făcea un colorant dintr-o substanță vegetală, pe care a asemuit-o cu orientala „hina”, probabil pațachina noastră⁶⁷; ceea ce a văzut Bentham cu un secol mai tîrziu față de epoca de care ne ocupăm nu poate însă fi mult diferit de tehnica veacului al XVII-lea.

Deși tabacii dezvoltau o activitate care trebuie să fi fost destul de intensă, dată fiind acoperirea nevoilor interne de încălțăminte, harnașament și diferite articole de pielărie ce implicit necesitau un număr însemnat de meseriași, se constată faptul ciudat că prezența lor în documente este cu totul excepțională⁶⁸. Menționarea tăbăcarilor „este rară înaintea epocii de privilegii fanariote” spune N. Iorga și adaugă că a găsit un singur tăbăcar moldovean la Focșani, pînă la 1700⁶⁹.

Alt cercetător, analizînd 12 documente din veacul al XVI-lea și 11 din prima treime a celui de al XVII-lea, constată 96 mențiuni de meseriași în primul lot și 102 în al doilea; între cei aproape 200 meseriași nu apare însă nici un tabac⁷⁰.

Fenomenul nu este propriu Țării Românești, pentru că se constată în Moldova⁷¹. Numai Ardealul nu urmează această regulă, desigur din pricină că specializarea meșteșugarilor pe ramuri de producție a fost mai precoce și mai bine dezvoltată⁷². Doar la Cluj, între 1587–1599, din 96 meseriași, 10 erau tăbăcari, 8 pielari, 7 cizmari și 6 curelari⁷³.

În cazul tabacilor noștri sîntem de părerea acelor care cred că meseriașii prelucrători ai pieilor, indiferent dacă se numeau cizmari, papugii, cavafi, curelari sau șelari, au lucrat pînă la un timp pielea de la prima ei fază (sărarea) și pînă la producerea articolelor finite⁷⁴. Cei dinții care s-au specializat primind piei tăbăcite și confecționînd numai anume articole au fost șelarii, ce s-au desființat din grup și s-au individualizat pînă a avea o uliță și o biserică proprie; ceilalți meseriași au rămas pe loc, amestecați cu tăbăcarii propriu-ziși.

Se știe că meseriașii de același fel se așezau unii lîngă alții, alcătuiind centre de meserii; în actele de vînzare-cumpărare, vecinii de casă și de meserie au fost chemați să ateste ca martori⁷⁵. Între diferiții meseriași de pielărie, indiferent de numele profesiunii lor, legătura o făcea materia primă, pielea. Conlocuirea le-a conferit un nume comun, acela de tabaci, ce alcătuiău probabil majoritatea. Numărul lor în orișice caz trebuie să fi fost destul de însemnat ca să alcătuiască o mahala și să patroneze o biserică.

În ceea ce privește organizarea lor profesională, nu se poate vorbi la această epocă, adică în veacul al XVII-lea, decît de o vătășie. Singurii lor vătăfi care apar în

documente sînt Neagul la 12 iunie 1668 (7176)⁷⁶ și Radul la 6 decembrie 1669 (7178)⁷⁷ și 15 aprilie 1670 (7178)⁷⁸.

În aceste condițiuni nu a putut exista o coeziune organică între tabaci. Prin adîncirea specializării, s-au rupt din grupul inițial după șelari, curelari, cizmari (dintre care s-au deosebit meștegii ce lucrau încălțăminte de lux), apoi papugiii, cavafii etc. Unii dintre ei au trecut la o treaptă superioară, la meseria-negustorie, desfășcîndu-se nu numai profesional, dar și social de tabaci.

Prin această evoluție, tabacii rămîneau tot mai singuri; iată primele motive pentru care aveau să se nască, la vremea lor, corporațiile. Dar în situația specială a țărilor noastre, oprite de jugul otoman care a frînt dezvoltarea industriei, înființarea breslelor avea să mai întîrzie încă multă vreme.

Astfel, ca urmare a acestei situații particulare, tabacii au trebuit să facă față singuri acerbei competiții pe care le-o făceau clerul mănăstirilor și boierimea.

Conflictul cu clerul mănăstiresc și expansiunea boierească. Am arătat mai sus cum tabacii erau așezați în mahalaua lor între cele două puternice mănăstiri, sf. Ioan și Sărințarul, numărul lor crescînd în raport cu necesitățile pieței. Valoarea comercială mereu sporită a terenurilor, așezate mai ales în apropierea bisericii Grecilor⁷⁹, din tîrgul de sus, centru economic în plin avînt în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, a stîrnit interesul călugărilor și al boierilor, care, dorind să acapareze proprietăți cît mai întinse, spre a le fructifica ridicînd hanuri⁸⁰ și prăvălii, au hotărît să îndeapărteze de aici pe tabaci, meșteșugari mai nevoiași, tolerînd în schimb pe zlătari⁸¹, de care aveau mai multă nevoie. Hotarele proprietăților tabacilor nefiind bine delimitate, s-a ajuns la neînțelegeri cu mănăstirea sf. Ioan, de pe urma cărora egumenul Atanasie a profitat jeluindu-se în divan, unde bineînțeles că a găsit ascultare datorită poziției de clasă a domnitorului, ce sprijinea vîrfurile păturii exploatare.

Radu vodă Leon, la 1 martie 1668 (7176) aduce la cunoștința „tuturor cari sădeți pe locul bisericeii de la Svēti Ion cu case” porunca dată egumenului și lui Naum al doilea portar ca să-i silească pe toți să-și plătească chiria față de mănăstire⁸², pentru că altfel îi va scoate din locuințele lor⁸³, pretext sub care se ascundea de fapt hotărîrea luată de călugări de a-i izgoni pe tabaci din vecinătatea lăcașului. Acest lucru s-a înfăptuit între 15 februarie 1668 (7176) și 12 decembrie 1674 (7183) deoarece documentul cu prima dată vorbește de „niște locuri de aici de în București <ale sf. Ioan>, unde sântu acum tabacii”, iar cel de al doilea amintește de locurile „unde au fost tabacii”⁸⁵.

În afară de vecinătatea dușmănoasă a clericilor mănăstirești, porniți pe împlinirea tiranică a voinței lor de îmbogățire, tabacii au mai avut de suferit o adevărată ofensivă de deposedare și din partea boierimii.

Se poate constata încă din veacul al XV-lea și mai ales în cel următor tendința pe care o aveau boierii de a cumpăra case, prăvălii și pivnițe la orașe pentru desfacerea produselor lor agricole, în special a vinului⁸⁶. În București, în tîrgul de sus, această tendință este dovedită mai ales prin cumpărăturile făcute de marele postelnic Constantin Cantacuzino și familia sa. Astfel, el a cumpărat la 25 ianuarie 1645 (7153) de la Duca ceașul și frații săi Dima și Enache, feciorii negustorului Stamatie din Pitești⁸⁷, o pivniță cu trei prăvălii, lingă chiliile bisericii popii Manta, identificată de noi cu biserica tabacilor⁸⁸. La 5 noiembrie 1652 (7161) postelnicul a mai cumpărat de la Dumitru Vărgatul un loc vecin cu cel luat mai înainte „în mahalaua tabacilor”⁸⁹, iar la 25 mai 1654 (7162) tîrguiește din nou de la Pătrașco ceașul și frații lui, Iancul și Dumitrașco, locul părintesc de casă al acestora, așezat

„la biserica tabacilor lângă alt loc al dumnealui”⁹⁰. În sfârșit, la 29 aprilie 1656 (7164) același mare boier cumpără de la Liia și fratele ei Radul loc lângă cele anterior achiziționate⁹¹.

Această serie de patru acte de vânzare, singurele care s-au păstrat din cumpărăturile postelnicului în mahalaua tabacilor, dovedește o acțiune bine hotărâtă de acaparare a proprietăților unor oameni nevoiași, mai toți oșteni și meșteșugari, într-un sector aflat, după cum am mai afirmat, în plină dezvoltare comercială.

Dacă ținem seama că mai jos de sf. Ioan, Cantacuzineștii au avut case de locuit, unde au înălțat mai târziu și biserica zisă a Măgureanului (1686)⁹² și dincolo în ulița mare, fiul postelnicului, Șerban vodă, și-a ridicat hanul ce i-a păstrat numele, pe întinsele terenuri achiziționate de dînsul, se poate observa mai clar tendința de acaparare a acestei familii în tîrgul de sus și în mahalaua tabacilor.

Noi am evocat aici numai cazul familiei Cantacuzineștilor, de la care s-au păstrat documente doveditoare, dar, fără îndoială, ei nu au fost singurii boieri atrași de posibilitatea unor rodnice afaceri în această parte a orașului. Dincolo, peste Dîmbovița, boierul Cornea Brăiloiu era împroprietărit de Constantin vodă Brîncoveanu la 12 iulie 1693 (7201) și i se îngăduia să-și rotunjească stăpînirea prin achiziționarea de mici proprietăți aparținînd unor oameni nevoiași, în special abagii așezați pe gîrlită⁹³.

Ridicarea însemnătății comerciale a acestei părți de oraș, supusă cotropirii boierești, se va vădi curînd prin deschiderea Podului Mogoșoaiei, măsură inițiată de Brîncoveanu, ce pune astfel în valoare un cartier nou.

Creșterea valorii comerciale a terenurilor tîrgului de sus, precum și vecinătatea hrăpăreață a clerului mănăstiresc și a marii boierimi au constituit fără îndoială cauzele principale ale izgonirii tabacilor de pe aceste locuri.

La acestea au mai contribuit – dar într-o mult mai mică măsură și doar ca pretext – neajunsurile izvorîte din caracterul ingrat al procesului arhaic de producție al tabacilor, de pe urma căruia sufereau înșiși meseriași obligați să-l folosească. Astfel, este bine cunoscut că din prelucrarea pieilor rămînea o cantitate însemnată de deșeuri: părul și curățitura de pe piei, ce alcătuiau mormane de materii organice expuse descompunerii, producînd mirosul caracteristic din preajma acestor ateliere. Nu puține neplăceri aduceau acumularea, precum și putrezirea ingredientelor vegetale ce fuseseră folosite la tăbăcire, adică rînsa, sovrîful, frunza de măr, scumpia și pațachina⁹⁴.

Această vecinătate neprielnică a folosit doar ca pretext printre altele – ca de pildă neplata la timp a chirilor – spre a se ajunge la scopul final al izgonirii tabacilor din centrul orașului, proces cu substrat economic și social mult mai adînc și pe care am încercat să-l schițăm în cele de mai sus.

Tabacii și răscoala seimenilor. Dacă pînă aici am insistat mai mult asupra caracterului economic al activității tabacilor în Bucureștii de sus, ne vom strădui acum să înfățișăm și poziția lor socială în cadrul antagonismului ce opunea masele oprimate exploatatorilor. Acești meseriași, ținuți să lucreze în condiții grele, rău plătiți și priviți cu dușmănie de puternicii vecini, s-au dovedit a fi capabili, în unele momente, să-și spună cuvîntul cu tărie. Îndelunga conlocuire cu oștenii a fost desigur prielnică împrumutării unui spirit hotărît, gata de ripostă.

După cum s-a mai observat⁹⁵, oștenii străini (seimenii), ca și cei de țară (dărăbanții, călărașii) nu mai erau niște oameni veniți „în leafă”, luptînd azi aci și mâine pribegind cine știe unde. Unii dintre ei s-au statornicit mai ales în Bucureștii

de sus cu familiile și gospodăria lor, după cum dovedesc câteva documente atestând vânzarea unor proprietăți ale oștenilor⁹⁶. Ceva mai mult chiar, între oștenii străini, seimenii și cei de țară s-au înnodat strânse legături de familie și încuscrii, așa încât atunci când domnitorul Constantin Șerban, după relatările cronicilor⁹⁷, a voit să-i despartă, asmuțind pe oștenii de țară împotriva celor străini, ei s-au unit și s-au ridicat în comun împotriva stăpînirii asupritoare.

Dacă s-a putut realiza astfel o alianță între ostașii străini și cei de aici, cu atât mai mult este logic să presupunem că tabacii trăind în mijlocul oștenilor, înțilniți în număr destul de mare în mahalaua lor și suferind deopotrivă de pe urma conflictelor cu boierii și mănăstirile, nu puteau lipsi din rîndurile răsculaților.

În afară de această strînsă conviețuire, ce a fost de natură să imprime tabacilor un spirit militar, prompt la acțiune atunci cînd suferința le-o porunceă, mai există și un alt amănunt pe care dorim să-l relevăm, și anume că în câteva cazuri am înțilnit meseriași care erau în același timp și oșteni⁹⁸.

Din enumerarea militarilor pe care i-am înțilnit în mahalaua tabacilor, s-a putut constata totuși lipsa oricărui seimen. S-ar părea deci că ei nu locuiau împreună cu tabacii, ci mai departe în orașul de jos, unde se afla mahalaua sîrbilor⁹⁹. Nu sîntem în măsură să precizăm acum dacă mahalaua își trăgea numele de la seimenii sîrbi sau de la emigranții din dreapta Dunării, care se vor fi așezat aici în vreo „slobozie”. Dar chiar în această a doua alternativă este firesc să ne gîndim că seimenii vor fi tras să se așeze cu familiile lor printre oamenii cu care se puteau înțelege mai bine; repetăm, cu familiile lor, deoarece pentru seimeni existau încăperi anume în însăși Curtea domnească¹⁰⁰.

Așadar, după cum se poate constata, oștenii locuiau în sus și în jos de Curtea domnească și țîrg. Cînd la 27 februarie 1655 a izbucnit „răzvala” seimenilor, se știe că li s-au alăturat atît dărăbanții, cît și călărașii băștinași¹⁰¹. Răscoala a fost provocată de uneltirile marii boierimi pe lîngă domn, îndemnîndu-l să desființeze acest corp militar, ce se bucura de anumite privilegii și de care se temea, fiindcă făcuse dovada puterii sale în răzvrătirea de la Țirgoviște, ce avusese loc un an înainte, pe cînd domnea încă Matei Basarab.

Dar în afară de ostași au mai luat parte la răscoala din 1655 și țărani, atît din jurul Bucureștilor, cît și din țară¹⁰². Un document de la Constantin Șerban vodă din 1655–1656 amintește de un rumîn Gavrea, de pe moșia Piscuri (Ilfov) a Radului logofăt din Dudești care „s-a sculat... cînd s-au sculat slujitorii țării de au tăiat boierii și au jefuit toate casele boierilor și au jefuit și casa boiarinului domniei mele...”¹⁰³.

Cronica ne spune că răzvrătiții au atacat orașul omorînd pe boieri și pe negustorii avuți, jefuind bisericile, casele și prăvăliile; ei s-au ridicat atît împotriva feudalilor laici, cît și a clerului mănăstiresc.

Nu cunoaștem așezările tuturor boierilor uciși și prădați¹⁰⁴, dar mărgininu-ne numai la ceea ce se poate afirma documentar vom încerca să ne dăm seama de configurația atacului, cel puțin la început, pînă ce răscoala nu s-a generalizat. Astfel se poate constata că în totalitatea lor aceste așezări se aflau în *țîrgul de sus sau în apropierea lui*, locuri unde am înțilnit atestată, pe baza izvoarelor indicate, anterior, atît *prezența oștenilor, cît și a tabacilor*. Într-adevăr, răsculații au atacat casele postelnicului Papa Brîncoveanu de la poalele dealului viitoare Mitropolii¹⁰⁵, ale slugerului Udrea Doicescu din mahalaua Colții de mai tîrziu, ctitorul bisericii omonime¹⁰⁶, ale marelui vistier Drăghici Grecianu, al cărui fiu, Papa comisul, locuia în marginea proprietății mănăstirii sf. Ioan, deci în mahalaua tabacilor¹⁰⁷, ale vistierului Gheorghe Caridi, cumnatul marelui vornic Radu Popescu înțilnit și în mahalaua Colții, ca vecin al Sterii lumînărarul, Neculii zăbunarul și Cîrstii

cojocarul¹⁰⁸ și în sfârșit ale marelui logofăt Stroe Leurdeanu¹⁰⁹, învecinate mănăstirii sf. Ioan, din nou în mahalaua tabacilor.

Tot atunci – relatează un hrisov de întărire de la Constantin vodă Șerban din 11 august 1656 (7164) pentru mănăstirea Țirnovul din oraș – „s-au sculat dorobanții și săimenii și călărașii acolo la București și asupra domniei mele și asupra boierilor domniei mele de au călcat curtea domnească și au prădat mănăstirile și toate bisericile câte au fostu în orașul București... de au luat tot ce au aflat întru dinsele... atacînd cu acest prilej și pe această sfântă mănăstire Țirnovul și au luat și cărțile și zapisele câte au avut pentru moșiile mănăstirii...”¹¹⁰.

Acest document arată o dată mai mult că în atacul dezlănțuit împotriva curții domnești și a mănăstirii Țirnovul, focul a venit din două părți: seimenii din jos și călărașii și dorobanții din sus. Dintre aceștia – repetăm – nu puteau lipsi tabacii!

Astfel că, neatestată încă documentar, participarea tabacilor la răscoala seimenilor și a dorobanților din primăvara anului 1655 se prezintă însă cu cea mai mare probabilitate.

Înlăturarea lor din Bucureștii de sus, din preajma celor două puternice mănăstiri și a așezărilor boierești ce se vedeau amenințate de acești vecini, veșnic turbulenți, se impunea așadar atât ca represalii, cât și ca o măsură de siguranță pentru stăpînirea feudală.

Izgonirea tabacilor în Bucureștii de jos. În lumina celor arătate mai sus, se poate constata deci că tabacii, stînd în calea îmbogățirii atotputernicilor vecini, dornici să-și speculeze valoarea terenurilor cu maximum de profit într-un colț al orașului, aflat în plină dezvoltare comercială și prezentînd totodată o primejdie pentru proprietarii avuți, au fost izgoși în josul Bucureștilor, cu o intenție vădită de izolare.

Tabacii s-au strămutat aici înainte de 12 septembrie 1674, mutîndu-și căsuțele de lemn în care-și țineau și atelierele pe pămînturile domnești ce le fuseseră hărăzite.

Un document de la sfîrșitul veacului al XVII-lea ne dă cele dintîi știri despre tabacii din Bucureștii de jos; doi dintre ei (Radul și Stroe) sînt arătați chiar ca vecini, cu case în mahalaua Oltenilor¹¹¹. Un lăcaș din apropiere purta din nou numele lor, „biserica tabacilor” pomenită mai tîrziu ca aparținînd tabacilor „de sus” cu hramul sf. Nicolae, dar cunoscută și sub numele „din Sîrbi”¹¹².

Totuși, în curînd, tabacii se vor coborî și mai jos, pe Dîmbovița, dincolo de mănăstirea Radu vodă, unde gîrla bucureșteană despărțită în două le va da puțința să-și vadă de meseria lor în condițiile ingrate ale exploatării feudale. Viața lor a fost la fel de zbuciumată și în aceste locuri. Un proces de producție arhaic, nevoia permanentă de apă, pe care capricioasa Dîmbovița nu o putea întotdeauna asigura, i-a pus mereu în conflict cu vecinii și, mai cu seamă, cu mănăstirea Radu vodă, ale cărei mori se opreau atunci cînd tabacii zăgăzuiau apa spre a veni pe gîrlele lor, spre a nu mai aminti de certurile cu mahalagiile stînjenite din pricina deșeurilor de fabricație, aglomerate și descompuse. Din această viață necăjită de lipsuri și adversități, tabacii nu ieșit numai atunci cînd în orașul din susul apei, asuprirea făcea poporul să se revolte. Ei erau cei dintîi care luau parte la lupta pentru libertate și o soartă mai bună.

Nepoții și strănepoții acelor care au luptat la 1655 au fost de față în primele rînduri și mai tîrziu la 1806¹¹³, 1848 și 1859, credincioși unei tradiții de lupte, ce i-a așezat în fruntea muncitorimii combatante din trecutul orașului nostru.

Les tanneurs du nord-ouest de Bucarest au XVIIe siècle

Résumé

Des documents du XVIIe siècle attestent l'existence d'un faubourg des tanneurs au nord-ouest de la ville sur les rives de Pîrîul Tabacilor, faubourg habité par une mélange de gens besoigneux.

Les raisons de leur installation à cet endroit tenait aussi bien à la nécessité de se trouver à proximité de ceux avec qui ils collaboraient – cordonniers, savetiers, bourreliers, selliers – qu'au processus de production, supposant l'existence d'une source permanente d'eau.

Il est probable qu'au début les tanneurs travaillaient le cuir depuis la première phase jusqu'aux produits finis. Les divers artisans se mêlaient aux tanneurs proprement dits sous le nom générique de *tabaci*.

Avec le temps, à mesure qu'avance la spécialisation, se détachent les selliers d'abord, ensuite les bourreliers, les cordonniers et les savetiers, isolant de plus en plus les tanneurs.

L'augmentation de la valeur commerciale de Tîrgul de Sus («la Ville d'en Haut») ainsi que le voisinage cupide du clergé régulier et des grands boyards constituent les principales raisons de l'expulsion des tanneurs de ces endroits.

Avant le 12 décembre 1674, ils s'installent du côté sud de la ville.

Les tanneurs constituaient un groupe organisé, l'un des premiers à participer aux conflits sociaux du XVIIe siècle.

Note

1. Acad. Română, XLII/42.
2. Arh. St. Buc., Mân. sf. Ioan cel Mare, XII/6.
3. *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 297.
4. Acest lăcaș bisericesc era o veche ctitorie, datînd dinainte de 1591, a vistierului Andrei și a fratelui său postelnicul Dumitru (V. Drăghiceanu, *O ctitorie brîncovenească dispărută: Biserica sf. Ioan grecesc din București*, Cluj, 1931, 7 p. și George D. Florescu, *Din vechiul București*, Buc., 1935, p. 30-31); cel dintîi era socrul banului Preda Buzescu (cf. I. Ionașcu, *Despre hatmanul moldovean Andrei, ajuns mare logofăt al lui Mihai Viteazul*, Buc., 1936, 9 p. și George D. Florescu, *Andrei vistierul și Andrei hatmanul – logofătul de la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, Buc., 1936, 15 p.). Mănăstirea rămînînd sub îngrijirea fiicei lui Andrei, băneasa Catalina Buzescu, a fost cunoscută din această cauză și sub denumirea de mănăstirea Bănesei (Arh. St. Buc., *Mitrop. Buc.*, CCXCIII/4 și 5, doc. din 1625 (7134) dec. 26). Hramul binecunoscut al mănăstirii sf. Ioan Botezătorul nu a fost însă singurul, deoarece pe vremea lui Constantin vodă Brîncoveanu o găsim menționată ca „mănăstirea cu hramul sf. Dimitrie și Ion Botezătorul”, căreia i se dăruia la 2 febr. 1706 (7214) moșia Grozăvești cu trei roate de moară pe apa Dimboviței (Acad. rom., XIV/27). Acest amănunt ne face să credem că acest lăcaș era unul și același cu mănăstirea sf. Dimitrie din Bucureștii de sus, căreia Mihnea vodă Turcitul îi întărea în 1584-1590 (7098) un număr de proprietăți, case, prăvălii și pivnițe în enoria popii Matei, dăruite de mama voievodului, doamna Ecaterina (Gr. Nandriș, *Documente românești în limba slavă din mănăstirile Muntei Athos 1372-1658*, Buc., 1936, p. 77-78, doc. 12). Demn de menționat mai este faptul că unele dintre acele case dăruite, doamna Ecaterina le deținea de la Dumitru postelnicul, ce la rîndul său le cumpărase de la un anume Capotă, încă de pe cînd se afla la Țarigrad. Pare ciudat că doamna Ecaterina să fi cumpărat case de la ctitor ca să le dăruiască apoi ctitoriei aceleiași, dar se poate ca

- Dumitru postelnicul să o să căpînit acele case și să le fi vîndut pe vremea cînd nu își ridicase încă mănăstirea cu fratele său Andrei vistierul, iar după ce lăcașul a luat ființă, dintr-o pricină sau alta, doamna Ecaterina i-a închinat acele proprietăți. Este iarăși probabil ca mănăstirea să fi fost distrusă în focul Bucureștilor pe vremea cînd cîmpăritul lui Sinan pașa și ca băneasa lui Preda Buzescu să o fi refăcut, pentru care motiv a și fost numită într-o vreme „mănăstirea Băneșei”; tot de atunci i se va fi schimbat și hramul, mai cunoscută sub numele de sf. Ioan decît acela de sf. Dimitrie, pe care l-i dăduse postelnicul pomenit.
5. Arh. St. Buc., *Măn. sf. Ioan cel Mare Buc.*, XII/3; reproduc și de Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 728-729; G. Nicolaiașu, *Trei acte bucureștene din veacul al XVII-lea*, în revista *Bucureștii vechi*, anii I-V (1930-1934), p. 103-104 și N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, Buc. 1939, p. 345-346, nr. XIV.
  6. Arh. St. Buc., *Măn. sf. Ioan cel Mare*, XII/4.
  7. Papa era fiul marelui vistier Drăghici Grecianu (cf. Șt. D. Grecianu, *Genealogii documentate ale familiilor boierești*, vol. I, Buc., 1913, p. 14), ocupînd dregătoriile de postelnic la 29 martie 1655 (7163) (*idem*, I, p. 105), mare comis la 5 mai 1665 (7173) (cf. Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Buc., 1919, p. 222, nr. 704), 17 iunie 1665 (*idem*, p. 34-35, nr. 132), 24 iunie 1665 (*idem*, p. 223, nr. 705), 26 august 1668 (7176) (*idem*, p. 98, nr. 301), 22 mai 1669 (7177) (*idem*, p. 144, nr. 430), 12 iunie 1669 (*idem*, p. 225, nr. 709), 30 august 1669 (*idem*, p. 226, nr. 710) și mare vistier la 11 mai 1671 (7179) (*idem*, p. 227, nr. 711) și 20 noiembrie 1671 (Muzeul de istorie a orașului București, nr. inv. 13149); piere ucis de Gheorghe vodă Duca la 1675 (cf. *Letopisețul Țării Rumînești* transcris de St. Nicolaescu în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, vol. XI (1910), partea I, p. 181 și I. Ionașcu, *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Colțea*, Buc., 1941, p. 34-36, nr. 16 și p. 42, nota). Papa Grecianu a jînit în căsătorie pe Evda, fiica marelui stolnic Dumitrașco Filipescu, fiind cumnatul vecinului său de casă, marele spătar Pană Filipescu (G. D. Florescu, *Ceva despre cîteva neamuri boierești oltenești, înrudite între ele în veacul al XVII-lea în Arhiva romînească*, tom IX (1944) partea a II-a, p. 360).
  8. Pană era fiul marelui stolnic Dumitrașco Filipescu (cf. Grecianu, *op. cit.*, I, p. 295-6 și Filitti, *ibid.*, p. 217, nr. 689), ocupînd dregătoriile de postelnic la 22 dec. 1643 (7152) (Grecianu, *idem*), mare stolnic la 10 martie 1654 (7162) (Filitti, *op. cit.*, p. 219, nr. 694), mare paharnic la 11 iunie 1654 (7162) (*idem*, p. 2, nr. 3), 25 iunie 1654 (*idem*, p. 220, nr. 696), 3 iulie 1654 (*idem*, p. 143, nr. 428) și mare spătar la 20 noiembrie 1657 (7166) (*idem*, p. 221, nr. 699) și 18 noiembrie 1661 (7170) (*idem*, p. 114, nr. 332). A fost însurat cu Maria, fiica marelui postelnic Constantin Cantacuzino, deținător al unor însemnate proprietăți în mahalaua tabacilor (*idem*, p. XXVIII și p. 55-56, nr. 192).
  9. Nu putem identifica pe acest personaj, dar ar putea fi același cu Dumitru logofăt care apare ca grămătic în două hrisoave domnești date în București de către Radu vodă Leon și Antonie vodă din Popești la 17 iunie 1668 (7176) (Filitti, *op. cit.*, p. 225, nr. 708) și 30 august 1669 (7177) (*idem*, p. 226, nr. 710).
  10. În amintita carte a lui Gherghina județul, acest din urmă punct este arătat ca matca cea veche. Raportat la situația de astăzi, el trebuie să se fi aflat aproximativ cam pe locul unde se găsește acum clădirea imprimeriei Buletinului Oficial.
  11. Arh. St. Buc., mss. 705, f-o 7; Dimitrie Ionescu, *O danie a lui Constantin vodă Brîncoveanu pentru Sărindar*, în *Revista istorică*, an XVIII (1932), nr. 7-9 (iulie-sept.), p. 264.
  12. La 21 iunie 1628 (7136) apare Dumitru tabacul (Acad. R.P.R., XLII/42), la 5 aprilie 1638 (7146) Nedelco tabacul și Stancul tabacul (Arh. St. Buc., *Căldurășani*, XXI/1), iar la 6 dec. 1669 (7178) Radu tabac (Acad. R.P.R., CLXIII/20).
  13. Acad. Rom., XLIV/1; regest la Ioan C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 53, nr. 185.
  14. Arh. St. Buc., *Măn. Radu vodă*, X/14, reproduc și de Ionescu-Gion, în facsimil și transcriere, *op. cit.*, p. 730-731 și N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, p. 342-343, nr. X.
  15. Arh. St. Buc., *Fond Papazoglu*, CLXXVII/9 (doc. din 29 martie 1692); Muzeul de istorie a orașului București, nr. inv. 37353 (doc. din 11 oct. 1693).
  16. La „tragerea și măsurătoarea” locului mănăstirii Sărindar, poruncite de Constantin vodă Brîncoveanu la 12 decembrie 1692, apare și „sluga Domnii mele Marco văzător la măsurătoarea acestui loc”, poate același cu Marco tabacul mai sus amintit.
  17. Arh. St. Buc., *Măn. Zlătari*, XIII/1.
  18. *Buletin Gazeta Oficială*, anul 1842, nr. 36 (21 mai), p. 152.
  19. *Documente privind istoria Romîniei* (ed. Acad.), veac XVII, B. Țara Romînească, vol. IV, Buc., 1954, p. 194, nr. 205.
  20. Arh. St. Buc., *Măn. sf. Ioan cel Mare*, XII/13.
  21. *Idem*, XII/1.

22. Idem, *Stavropoleos*, XII/7.
23. Acad. Rom., XLIV/1.
24. Idem, XLIV/12; menționat de I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 53, nr. 186 și de N. Iorga, *Răscoala seimenilor împotriva lui Matei Basarab în Analele Acad. Rom.*, seria a II-a, tom XXXIII (1910-1911), M.S.I., p. 200.
25. La care mai putem adăuga pe Iștac călăraș la 23 martie 1629 (7137) (Arh. St. Buc., *Stavropoleos*, XII/2), Dragomir călăraș la 10 iulie 1654 (7162) (*idem*, sf. Sava VI/2), Lupul iusbașa la 10 noiembrie 1631 (7140) (*idem*, *Stavropoleos*, XII/3), Ndelcu iuzbașa la 5 aprilie 1638 (7146) (*idem*, *Căldărușani*, XXI/1), Radul iuzbașa de fustași la 10 iulie 1654 (vezi mai sus), Lupul căpitan la 12 mai 1634 (7142) (*idem*, *Stavropoleos*, XII/6), Nedelea și Pavel căpitani la 5 aprilie 1638 (vezi mai sus), Stoica Păcală dărăbanul la 10 noiembrie 1631 (7140) (*idem*, *Stavropoleos*, XII/3) și 12 mai 1634 (7142) (*idem*, XII/6) și în sfârșit Stoica ceauș la 1 aug. 1643 (7151) (*idem*, *Cotroceni* XXV/7). Pentru o epocă mai târzie menționăm pe Dobre Stegarul la 10 mai 1668 (7176) (*idem*, *Căldărușani* XX/2) și Ion stegarul la 1 noiembrie 1674 (*id. măn. Bradu, Manu Greci și Codreni* X/5), Pătru și Mihai fustași la 10 mai 1668 (vezi mai sus) și Datco fustașul la 12 iunie 1668 (7176) (*id. Radu vodă* X/14), Roșan dărăbanul la 10 mai 1668 (vezi mai sus) și Vlad trîmbițașul la 12 iunie 1674 (vezi mai sus).
26. Este semnificativă în această privință prezența aici a unui Voico faur care-și vinde bordeiul său lui Marco tabacul la 12 iunie 1668 (7176) pe 25 de costande (Arh. St. buc., *Măn. Radu vodă*, X/14).
27. Acad. Rom., XLIV/12.
28. Arh. St. Buc., mss. 705, f-o 81 v°-82; reprodus și de Teodor Codrescu în *Uricarul*, vol. XVI, Iași, p. 39-41 și George D. Florescu, *Din vechiul București...*, p. 71, nr. 359.
29. Pr. Marin Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici din Romînia*, vol. III, Buc., 1907, p. 84-85; Florescu, *op. cit.*, p. 77.
30. Acad. Rom., copie, în mss. 5291, fo. 1-9.
31. Arh. St. Buc., *Măn. Bradu, Hanu greci și Codreni*, X/5.
32. Idem, *Măn. sf. Ioan cel Mare*, XII/7.
33. Acad. Rom., XLIII/71.
34. Arh. St. Buc., *Măn. sf. Ioan*, XII/1.
35. Pădica călăraș la 5 noiembrie (Acad. R.P.R., XLIV/1) și 25 mai 1654 (7162) (*idem*, XLIV/12) devenit spătar la 29 aprilie 1656 (*idem*, XLIV/29), mătușa Dumitra chivărăreasa, la 12 iunie 1674 (Arh. St. Buc., *Măn. Bradu, Hanu greci și Codreni*, X/5) și 15 februarie 1677 (*idem*, *Măn. sf. Ioan*, XII/7), văduva lui Badea chivărăriul din 12 iunie 1668 (*idem*, *Radu vodă*, X/14), Pătrașcu Pătură scurtă la 5 noiembrie 1652 (vezi mai sus) și 29 aprilie 1656 (*idem*) etc.
36. Arh. St. Buc., *Măn. sf. Ioan*, XII/1.
37. Idem, *Stavropoleos*, XII/4.
38. Acad. Rom., XLII/58 ap. Ion Bianu, *Documente romînești*, vol. I, Buc., 1907, p. 172-173, nr. 188; mențione la N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, p. 81. Dar într-o carte a județului Gheorghe din București cu 12 pîrgari, din 1631-163 (7140) Manta este trecut ca „popă” printre martori, fără indicație de biserică (Arh. St. Buc., *Stavropoleos*, XII/5, reprodus și de Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 727 și N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, p. 341-342, nr. VIII). Apoi îl găsim diacon la biserică popii lui Plăcintă, adică a tabacilor în 1635, ceea ce ar părea neobișnuit. Dar mai găsim un caz similar între documentele citate în acest studiu privind pe Hrizea diaconul, numit astfel în cuprinsul actului din 12 iunie 1674 (7182) (Arh. St. Buc., *Măn. Bradu, Hanu greci și Codreni*, X/5) și care totuși semnează „Eu popa Hrize”, ceea ce pare a însemna că diacon sau popă își ziceau în mod curent deopotrivă „popă” și numai în acte, adică într-o situație oficială, își arătau, mai cu precizie, calitatea.
39. Idem, XIV/1. Este interesant de notat că deși popa Gligorie al mahalalei era de față, nu el a redactat zăpisele de vânzare, ci „popa Stoica de la biserică de jurămîntu”; de altfel popa Gligorie semnează prin punere de deget, ceea ce ne dă de bănuț ca nu știa carte, sau poate că era prea bătrîn. În tot cazul pare a se ghici ierarhizarea între popa bisericii tabacilor și cel de la cealaltă biserică, cu tradiție, unde se făceau jurămintele și era deci mai căutată.
40. Arh. St. Buc., *Măn. Cîmpulung*, LXII/28. Acest cleric mai apare într-un însemnat număr de acte din care i se poate urmări activitatea. Astfel la 11 iulie 1637 (7145) popa Manta apare ca martor la vânzarea ocinei lui Roman călărașul din „funea Lupului” către Oprea mare agă (Acad. Rom., DLXXXVIII/5); la 8 aprilie 1638 (7146) și 6 dec. 1640 (7149) este din nou martor la vânzarea unor locuri de casă în firgul de sus către Costea cojocarul și soția sa Tudora (Arh. St. Buc., *Stavropoleos*, XII/7 și 10). La 4 iulie 1641 (7149) popa Manta împreună cu soția sa Maria și fiii lor Gheorghe și Oancea cumpără mai multe funii de ocină în Clanța (Ilfov) de la Leca feciorul Cîrstei postelnicul din Brătulești și Ianachi fiul lui Burdușăi Stan (*Idem*, *Măn*

Cotroceni, XC/15 și 16). La 25 ianuarie 1648 (7156) popa Manta apare din nou ca martor în zăpădă de înfrățire al lui Radu logofăt din Spăteni cu Sima pentru ocina din Pârțăiani (Idem, *Fond Pappasoglu*, CLXXVII/3) și în sfârșit la 13 aprilie 1656 (7164) el rămâne „de lege” în divanul lui Constantin vodă Șerban în pricina avută cu mănăstirea din Cîmpulung Muscel pentru niște țigani robi, ce aparținuseră mamei sale Despina (Idem, *Măn. Cîmpulung*, LXII/28). După această dată întâlnim în actele vremii numai pe urmașii popii Manta. Astfel la 2 mai 1665 (7173), fiul său, Gheorghe logofătul, vinde lui Dumitru cupețul un loc de casă cu groapă de pivniță alături de Jițan zugravul în ulița cea mare (Idem, *Stavropoleos*, XII/16; mențiune în Ștefan Grecianu, *Genealogii documentate...* I, p. 108). La 15 iunie 1669 (7177), 17 noiembrie 1669 (7178), 5 febr. 1674 (7182) și 27 mai 1676 (7184) Gheorghe logofătul mai apare ca martor în diferite zăpădă de vânzare ale unor case și prăvălii în mahalaua sa și vecinătăți către Tudor luminărarul, Radul zătarul și alții (Arh. St. Buc., *Măn. Cotroceni*, XXV/11 și 20; Acad. Rom., CXCV/27; I. Ionașcu, *Documente bucureștene privitoare la măn. Colțea*, p. 24 și 25, nr. 11). Alt fiu al popii Manta, Oancea, semnează și el ca martor într-o carte a județului Dragotă cu 12 pîrgari din 18 iunie 1669 (7177) prin care se întărea lui Ghinea cojocar un loc de casă în mahalaua bisericii Colțea (Ionașcu, *op. cit.* p. 23, nr. 10). La 28 octombrie 1680 (7189) Oancea împreună cu fratele său Pătrașco și cu ne- oții lor, Pătrașco, Ienache, Bălașa și Ilinca, copiii lui Gheorghe logofăt, vînd lui Șerban vodă Cantacuzino toată moșia lor din Clănța, de pe apa Colentinei, totalizînd 1000 de stîneni, cu heleșteu și mori, pe 1500 de taleri (Arh. St. Buc., *Măn. Cotroceni*, XC/22, menționat în G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor, Lupescilor (sf. Elefterie) și Grozăvescilor*, Buc., 1902, p. 45 nota, p. 542). Această moșie era dăruită de Șerban vodă ctitoriei sale de la Cotroceni la 10 decembrie 1680 (7189) (Arh. St. Buc., *Măn. Cotroceni*, XC/25; G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 15–16 și 46 nota). În sfârșit la 5 martie 1689 (7197) mai întâlnim pe Pătrașco cîntărețul și fratele său Enache, fiii lui Gheorghe logofăt,

nepoții popii Manta, cumpărînd un loc de prăvălie în mahalaua zătarilor, de la Alexandru și fratele său Tudoran, pe 15 taleri (Arh. St. Buc., *Măn. Bradu, Hanu Greci și Codreni*, LIV/14).

41. Arh. St. Buc., *Stavropoleos*, XII/15.

42. Arh. St. Buc., *Măn. Bradu, Hanu greci și Codreni*, X/5.

43. Acad. Rom., mss. 5291, f-o 1-9.

44. Arh. St. Buc., *Măn. sf. Ioan cel Mare*, XII/7.

45. Prezența acestor meșteșugari este semnalată încă de la 1 august 1643 (7151) printr-un Tudor zătar (Idem, *Măn. Cotroceni*, XXV/7), iar la 10 iulie 1654 (Idem, *Măn. sf. Sava*, VI/2), întâlnim un alt zătar, Iorga. Mai aflăm la 5 februarie 1664 (7172) de un Radul zătar care avea loc de casă în Tîrgul de sus între Ghioca și Ianache băcan, ca martori figurînd și Stoica, vîtaf de zătari, împreună cu alți doi zătari (Idem, *Măn. Cotroceni*, XXV/1. În iunie 1669 (7177), Șerban vodă Cantacuzino avea loc de prăvălie în Tîrgul de sus, în ulița zătarilor (Idem, XXV/19 și 20). În sfârșit la 27 iunie 1672 (7180), Dragotă județul întărea stăpînirea a două prăvălii în Tîrgul de sus, între Radul vîtaf de zătari și Cornea fiul lui Ianache băcan (Idem, XXV/23 și 24).

46. Idem, XXV/31.

47. Idem, *Măn. Zătari*, XVII bis/3.

48. Idem, XVII bis/4.

49. D. G. Ionescu, *Relațiile țărilor române cu patriarhia de Alexandria*, Buc., 1935, p. 54.

50. *Ibidem*, p. 56.

51. Maria Turbatu, *Rolul meșteșugarilor de la sate în dezvoltarea producției de mărfuri în prima jumătate a secolului al XVII-lea în Țara Românească* în *Studii*, VIII (1955), nr. 3 (mai–iunie), p. 54.

52. Întîlnim însă și un tîrg din lăuntru la 7 octombrie 1698 (7207) (Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Rom.*, CCLVII/10).

53. La 10 octombrie 1660 (7169) (Acad. Rom., XLIV/61).

54. Arh. St. Buc., *Condica nr. 5 a Mitropoliei Ț. Rom.*, ap. *București. Rezultatul săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953*, I, Buc., 1954, p. 200.

55. I. Ionașcu, *Doc. bucureștene...* Colțea, p. 13, notă.

56. Arh. St. București, *Măn. Cotroceni*, XXV/32.

57. Idem, XXV/34.

58. Dumitru Cozleaci, croitor la 23 martie 1629 (7137) (Arh. St. Buc., *Stavropoleos*, XII/2) și 4 ian. 1644 (7152) (idem, XL/1), Radul croitor la 23 martie 1629 (vezi mai sus), Antonie croitor la aceeași dată și la 1 februarie 1632 (7140) (idem, *Stavropoleos*, XII/4), meșterul Paraschiva croitor la 23 martie 1629, 1 februarie 1632 (vezi mai sus) și 8 aprilie 1638 (7146) (idem, XII/7), Sima și Tile, croitori la 6 decembrie 1640 (7149) (idem, XII/10), Radul, Stoica și Arvat croitori la 4 ianuarie 1644 (vezi mai sus), alt Radul croitor la 3 mai 1671 (7179) (idem, *Eps. Buzău*,

- LXXXV/4), Pîrvul croitor la 7 septembrie 1676 (1785) (idem, *Cotroceni, XXV/2/1*) etc.; Dobre cojocar la 23 martie 1629 (vezi mai sus), 1 februarie 1632 (idem) și 4 ianuarie 1644 (idem); Costea cojocar la 1 februarie 1632 și 8 aprilie 1638 (idem), Iane cojocar la 3 noiembrie 1635 (7144) (Arh. St. Buc., *Cotroceni, XXV/5*) și 8 aprilie 1638 (vezi mai sus), Pană cojocar la 8 aprilie 1638 (idem), Ghinea și Sima cojocari la 6 decembrie 1640 (idem), Gheorghe Paspala cojocar la 14 octombrie 1653 (7162) (id., *Cotroceni, XXV/8*), 14 martie 1666 (7174) (id., *XXV/15*) și 10 august 1667 (7175) (idem *XXV/16*); Voicil cojocar la 15 februarie 1679 (7179) (id., *XXV/21*) și 16 martie 1671 (id., *XXV/22*), Iorga cojocar la 3 mai 1671 (7179) (id., *Eps. Buzău, LXXXV/4*) etc.
59. Diedul ceaprazar la 10 mai 1668 (7176) (Arh. St. Buc., *Măn. Căldărușani, XX/2*) și 2 ianuarie 1675 (7183) (idem, *XX/4*), Stanciul ceaprazar la 10 mai 1668 (vezi mai sus) și 15 februarie 1671 (7179) (idem, *Cotroceni, XXV/21*), Danciul, Vișan, Gheorghe și Chiriac ceaprazari la 10 mai 1668 (vezi mai sus).
60. Cernica cizmar la 1631–1632 (7140) (Arh. St. Buc., *Stavropoleos, XII/5*), Tanasie cizmar la 21 aprilie 1646 (7154) (idem, *Mitropolia T. Rom., CCXXVII/1*); Neagoe cizmar la 26 aprilie 1664 (7172) (Acad. Rom., *CCCLXIV/245*), Danciul, Luca, Stancul și Stoica Pită cizmari la 10 mai 1668 (7176) (Arh. St. Buc., *Măn. Căldărușani, XX/2*), Badea cizmar la 3 mai 1671 (7179) (idem, *Eps. Buzău, LXXXV/4*), Tudoran cizmar la 17 februarie 1677 (7185) (idem, *sf. Ioan cel Mare, XII/7*), Ion cizmar la 9 aprilie 1686 (7194) (idem, *Cotroceni, XXV/40*) etc.; Costandin calapodarul fustașii la 26 aprilie 1664 (vezi mai sus); Radu curărar (curelar) la 16 iulie 1668 (7176) (Arh. St. Buc., *Săindar, IX/1*), Stan curărar la 5 februarie 1674 (7182) (idem, *Cotroceni, XXV/11*); Ghioca papugiu la 5 februarie 1674 (idem) etc.
61. Gh. Ghibănescu, *Biserica Talpalari*, Iași, 1934, p. 9; Eugen Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova*, Buc., 1939, p. 273. Citeva generalități la Constantin C. Giurescu, *Din istoricul breslelor bucureștene în Albumul Lunii Bucureștilor 9 mai–9 iunie 1936*, Buc., 1936, p. 27–35.
62. St. Olteanu, *Un aspect al producției meșteșugărești în orașele din Moldova în secolul al XVII-lea: prelucrarea pieilor în Studii*, X (1957), nr. 3, p. 99. Merită semnalat amănuntul că diverși meseriași bucureșteni și-au împărțit, după nevoile specifice ale profesiei lor, cursurile de apă locale. Astfel, postăvarii și abagii s-au așezat pe gîrlița din dreapta Dîmboviței, unde amintirea mahalalei lor s-a păstrat în numele unei biserici (Alba din Postăvari). Altă gîrlă locală, Bucureștioara, a fost luată pe seama săpunarilor și măcelarilor, care, de asemenea, pun scaunele lor de carne, și-au dat numele unei biserici (a Scaunelor).
63. Ulița tabacilor la 6 august 1752 (N. Iorga, *Studii și documente* vol. V, Buc., 1903, p. 498, nr. 72).
64. Olteanu, *op. cit.*, p. 98.
65. Teletin = piele de bou sau de cal tăbăcită cu materii vegetale; iuft; saftian = piele fină de capră, oaie sau vițel, din care se confecționează marochinul.
66. Rînsa = numele eflorescenței masculine a unor arbori; sovrîr = plantă erbacee aromatică cu flori roșii-purpurii, întrebuințată la vopsitul lînii; pațachina = arbust cu frunzele asemănătoare fagului folosite drept colorant; scumpia = arbust cu flori verzi-gălbui, ale cărui coajă și frunze se întrebuințează în vopsitorie și tăbăcărie.
67. "At Bucharest also there is a house or two houses together, where I saw them manufacturing red leather; but the specimens I saw of it at the shops were very different from the other, and much inferior... You will find the manufactory at about a quarter of a mile distance, still in the suburb, before you reach the town. You may know it by the skins you may probably see hanging up in different states. Upon entering the manufactory, I observed a man pounding in a trough a vegetable substance that to all appearance had been a leaf, but in the state in which I found it, was reduced to small fragments, though not yet to powder. The finer it was rendered, the more is approached in appearance to the powder which under the name, I think it is, of *Al Henna* or *Hina* is used all over Turkey for colouring the women's nails red; accordingly the nails of the man whom I saw pounding it were dyed, not red indeed, but as might be expected, of a deeper colour, resulting from continual use, a sort of a dirty blackish brown... I brought off with the consent of the people a small specimen of the drug used at Bucharest which I keep to experiment upon, and confront with the *Henna*, of which I have also made provision; the Bucharest drug is apparently pure, but my *Henna* from the weight of it must be largely adulterated with sand. Having no tongue to speak with, I could not ask for any the leaf in its more perfect state..." (În București se găsesc de asemenea una sau două case lipite, unde am văzut prelucrîndu-se piele roșie; dar exemplarele pe care le-am zărit erau cu totul diferite de celelalte «de la Ruscuc n. a.» și mult inferioare... Atelierul se află la o distanță de aproximativ un sfert de milă, tot într-o mahala, înainte de a intra în oraș. El poate fi recunoscut după pieile care se văd atîrnînd în diferite stadii de prelucrare. La intrarea în atelier am văzut un om care pisa o substanță vegetală ce după toate aparențele fusese o

- frunză, dar în stare în care am găsit-o era transformată în mici bucățele, dar nu încă în pulbere. Cu cât devenea mai fină, cu atât se apropia ca înfățișare de pulberea ce, după cât mi se pare, este cunoscută în toată Turcia sub numele de *Al Henna* sau *Hina*, întrebuințată de femei pentru colorarea unghiilor în roșu; de asemenea, unghiile omului pe care l-am văzut pisînd-o erau vopsite într-adevăr, nu în roșu după cum ar fi fost de așteptat, ci într-o culoare mai închisă, provocată de întrebuințarea continuă, un fel de brun-negricios murdar... Cu consimțămîntul oamenilor am adus cu mine o mică bucată din substanța întrebuințată în București, pe care o păstrez spre a o experimenta și compara cu *Henna*, din care de asemenea mi-am făcut o provizie; substanța din București pare a fi curată, căci *Henna* mea, după greutate, trebuie să fie destul de mult amestecată cu nisip. Necunoscînd limba spre a mă înțelege «cu ei», n-am putut întreba de vreo frunză în cea mai bună stare a ei... cf. E. D. Tappe, *Bentham in Wallachia and Moldavia in The Slavonic and East European Review*, vol. XXIX (1950), nr. 72 (December), p. 68.
68. În colecția „Documente privitoare la istoria României”, în veacul XVI, apar la București cizmari, cococari, croitori, printre alți meseriași, dar nici un tabac (*op. cit.*, B. Țara Românească, veacurile XIII–XVI, *Indicele numelor de locuri*, Buc., 1956, p. 20).
69. N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, Buc., 1927, p. 44.
70. Lia Lehr, *Despre dezvoltarea economică a orașelor în Țara Românească în anii 1501–1560 în Studii și referate privind istoria României*, partea I, Buc., p. 663.
71. V. Neamțu, *Comerțul cu piei și prelucrarea lor în Moldova în sec. XV–XVII în Studii și cercetări științifice*, filiala Iași a Academiei, an II (1951), nr. 1–2 (ianuarie–iulie), p. 542; lipsa tăbăcarilor din documente îl face chiar pe autor să creadă că hămurarii ar fi putut să prelucraze ei singuri, în întregime, pieile fără ajutorul tabacilor.
72. Aici înțîlmim meșteșugul tăbăcitului dezvoltîndu-se încă din veacul al XIV-lea, tăbăcarii fiind organizați în bresle la Sibiu, Sighișoara, Sebeș și Orăștie. Pentru mai multe amănunte, vezi Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Buc., 1954, p. 108–112.
73. G. S. Ardeleanu, *Orașul Cluj important centru meșteșugăresc în secolul al XVI-lea*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, p. 719.
74. M. Turbatu, *op. cit.*, p. 49 afirmă că „meșteșugarul, fie cococar sau cizmar, trebuie să-și pregătească singur materia primă – pielea – deoarece pe tăbăcari aproape că nu îi găsim în acest timp la sate”.
75. V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească (secolele XIV–XVII)*, Buc., 1957, p. 54. Astfel – printre alte exemple – găsim la 10 mai 1668 (7176) într-un zapis de vînzare al unui loc de lîngă Sărindar, deci în mahalaua tabacilor, nu mai puțin de trei cizmari în fruntea maritorilor (Arh. St. Buc., *Măn. Căldărășani*, XX/2) ceea ce atestă cel puțin conlucrarea, dacă nu chiar identitatea cizmarilor cu tabacii.
76. Arh. St. Buc., *Măn. Radu vodă*, X/14.
77. Acad. Rom., CLXIII/20.
78. Arh. St. Buc., *Măn. Radu vodă*, XLII/42.
79. În această privință este revelatoare seria de 20 de cumpărături sistematice efectuate în acest sector de Șerban Cantacuzino, atât ca boier cât și ca domn al țării între 26 februarie 1666 (7174) (Arh. St. Buc., *Măn. Cotroceni*, XXV/13) și 19 iulie 1688 (7196) (*idem*, XXV/49). Astfel din aceste documente se poate constata că prețul de cumpărare al locurilor de prăvălii a crescut în această perioadă de la 14 ughi (adică 21 taleri, 1 ughi=1 1/2 taler) (10.VIII.1667 (7175) Arh. St. Buc., *Cotroceni*, XXV/16) și 15 ughi (22 tal.) de stînjîn (12 august 1667, *idem*, XXV/17) la 21 ughi (31 tal.) de stînjîn (iunie 1669, *idem*, XXV/19); atunci cînd însă Șerban a ajuns voievod nu a mai oferit decît 20 taleri de stînjîn (la 9, 21 și 23 aprilie 1686 (7194) (*idem*, XXV/39–43); în schimb o prăvălie costa 50 de taleri (doc. din 8 ianuarie 1683 (7191) (*idem*, XXV/32) și 13 aprilie 1685 (*idem*, XXV/36); în ceea ce privește prețul locurilor de casă, care, spre deosebire de prăvălii, puteau să fie așezate și în funduri de curți, a variat între 1685–1688 (doc. din 6 aprilie 1685, *idem*, XXV/35, 12 septembrie 1685, *idem* XXV/38, 13 mai 1687, *idem*, XXV/45 și 46 și 19 iulie 1688, *idem* XXV/49), de la 4 la 10 taleri de stînjîn, fără să se mențină pe o curbă ascendentă, ci numai în raport cu poziția lor față de uliță.
80. Amintitul Șerban vodă Cantacuzino își ridică hanul pe locurile achiziționate lîngă biserica Grecilor între 1683 și 1686 (cf. George Potra, *Hanurile bucureștene*, Buc., 1943, p. 53), iar nepotul său Constantin vodă Brîncoveanu, la rîndul său, clădește în apropiere, pe Podul Mogoșoaiei, hanul cu același nume, în ultimul deceniu al veacului al XVII-lea (*idem*, p. 14).
81. Zlătarii care au conlocuit cu tabacii în tirgul de sus fiind înțîlniți aici încă din 1643, s-au dovedit a fi mai bine organizați profesional decît aceștia, vătăfii lor fiind semnați mai devreme decît ai tabacilor. Producînd bunuri de mai mare valoare de schimb (obiecte de

- cult, podobe, giuvaieruri etc.), zătlării s-au făcut mai necesari clasele stăpînitore și au reușit să se substituie tabacilor în această mahala, care le-a adoptat chiar numele începînd din 15 ianuarie 1675 (7183) (Muzeul de istorie a orașului București, nr. inv. 33345), preluînd pe seama lor și patronarea bisericii locale (doc. amintit din 20 iunie 1712). Mai constatăm totuși, izolată, prezența a doi tabaci în fosta lor mahala și într-o epocă mai tîrzie, figurînd ca martori în zapise de vînzare, ca de pildă, Radu tabacul la 6 decembrie 1680 (7189) (Arh. St. Buc., *Condica măn. Cotroceni*, nr. 691, fo. 112) și Cîrstea tabacul la 23 mai 1691 (7199) (Acad. Rom., CCXLIV/55).
82. La cît se ridică chiria nu ni se spune, dar știm că în 1635 (doc. din 10 aprilie la Arh. St. Buc., *Măn. sf. Ioan*, XII/1) se plăteau pentru o prăvălie două costande (anual?), iar în 1691-1692 (7200) pentru un loc de casă 90 bani pe an (idem, XII/15), adică 10 costande, raportate la valoarea lor din 1683 (1 cost. = 9 bani) (cf. Const. Moisil, *O monedă curioasă: costanda*, în *Cronica numismatică și arheologică*, vol. XIX (1945) nr. 135-136 (iulie-decembrie p. 56). În cazul celorlalți chiriași, așezați pe locul Sărindarului, obligația lor era să dea de fiecare casă, o dată pe an, cîte o oca de ceară (cf. D. Ionescu, *O danie... pentru Sărindar*, în *Rev. ist.*, XVIII (1932), p. 264).
83. Arh. St. Buc., *Măn. sf. Ioan cel Mare*, XII/5.
84. *Idem*, XII/4.
85. *Idem*, XII/6. Izgonirea tabacilor nu poate fi precis determinată în timp, însă apariția denumirii de ulița zătlărilor la 15 iunie 1669 (7177) (idem, *Cotroceni*, XXV/20) ne face să presupunem că înlăturarea lor s-a petrecut curînd după anul 1668.
86. Costăchel, Panaitescu, Cazacu, *Viața feudală...*, p. 422.
87. Pentru acest cupeț Stamatie, ce a mai fost amintit în acest studiu în partea privitoare la biserica tabacilor, menționăm încă un zapis din 1631-1632 (7140), prin care județul Gheorghe din București cu 12 pîrgari îi întăreau un loc în tîrgul de sus, cu 2 prăvălii și pivniță, cumpărate de la Mara și vîtaful Gheorghe (Arh. St. Buc., *Stavropolecs*, XII/5).
88. Acad. Rom., XLIII/71.
89. *Idem*, XLIV/1.
90. *Idem*, XLIV/12.
91. *Idem*, XLIV/29; regest la Filitti, *Arhiva Cantacuzino*, p. 54, nr. 188.
92. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, p. 199; G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 33.
93. Acad. Rom., XLV/84; menționat (cu data greșită) de Șt. Grecianu, *Genealogii documentate...*, vol. III, Buc., 1915, p. 68 și G. D. Florescu, *Din vechiul București*, p. 130, n. 635.
94. Atunci cînd tabacii s-au mutat în josul orașului, dincolo de Radu vodă, ei au fost deseori pîrîți de către vecini la domnie, că aruncă „samanul și rînsa în mijlocul drumului, unde s-a făcut movilă de nu se mai putea trece cu carele” (V. A. Urechia, *Istoria romînilor*, vol. XIII, Buc., 1901, p. 288-290, doc. din 22 martie 1822).
95. N. Iorga, *Răscoala seimenilor împotriva lui Matei Basarab...* p. 200.
96. Duca ceașul la 25 ianuarie 1645 (7153) (Acad. R.P.R., XLIII/71). Pătrașco ceașul, feciorul lui Vasile ceașul la 25 mai 1654 (7162) (idem, XLIV/12) și alții pe care i-am mai citat.
97. *Letopisețul Țării Romînești* (ed. St. Nicolaescu) în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, vol. XII (1910), p. 156.
98. Este drept însă că nu avem mărturii decît pentru o epocă posterioară răscoalei, dar precedente puteau exista și mai înainte. Astfel întîlnim la 26 aprilie 1664 (7172) un Costandin calapodarul fustașul (Acad. Rom., CCCLXXIV/245) și la 25 ianuarie 1683 (7191) un Didul juzașa de dărăbanți ceaprazariu (Arh. St. Buc., *Măn. Căldărușani*, XX/6).
99. Întîlnim pentru prima oară această mahala la 28 mai 1639 (7147) (Acad. Rom., DCCV/2).
100. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, p. 118, 125.
101. *Letopisețul Țării Romînești*, p. 156.
102. Ca de pildă rumîinii din Dobrințeni și Bărbătești (Vilcea) răzvrățiți împotriva mănăstirii Arnota (doc. din 8 aprilie 1655 (7163) la Arh. St. Buc., *Măn. Arnota*, XVIII/11 ap. N. Iorga, *Studii și documente...*, vol. IV, Buc., 1903, p. CCLXXX-IV).
103. Acad. Rom., *Condica credinții nr. 1*, p. 40-45 (copie).
104. *Letopisețul Țării Romînești*, p. 156.
105. N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romîniei*, vol. I, Buc., 1905, p. 245, nr. 16.
106. I. Ionașcu, *Documente bucureștene... Colțea*, p. 25-28, nr. 12.
107. Ar. St. Buc., *Măn. sf. Ioan cel Mare*, XII/4.
108. Ionașcu, *op. cit.*, p. 18 (notă la doc. nr. 8), p. 34, nr. 16 și p. 35-36 (nota).
109. Acad. Rom., CXCVII (doc. din 1655 (7163) iunie 28, menționat și de N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 549, nr. 10). Pentru casele lui Stroe Leurdeanu din vecinătatea mănăstirii sf. Ioan, vezi doc. din 15 februarie 1677 (7185) (Arh. St. Buc., *Măn. sf. Ioan*, XII/7, 2 iulie 1677 (idem, XII/91) și 27 noiembrie 1677 (7186) (idem, XII/10).

110. Arh. St. Buc., *Măn. sf. Apostoli*, I/1 și *Mitropolia T. Rom.*, XVI/4 (copie).
111. Arh. St. Buc., mss. 705, fo. 81 v°-82.
112. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, p. 204; N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, fasc. II, Buc., 1907, p. 343-6, nr. LXIX/871; G. D. Florescu, *Din vechiul București*, p. 72.
113. * * * *Un povestitor ploieștean despre București și Ploiești* [Ioan Stoicescu], Văleni, 1928, p. 9: „dacă turcii ar cuteza să facă vreo pradă în București, atunci să iasă arvații din fortăreață <Radu vodă> însoțiți și de tabacii de sus și de jos... și cu poporul armat, spre a se apăra contra turcilor”.